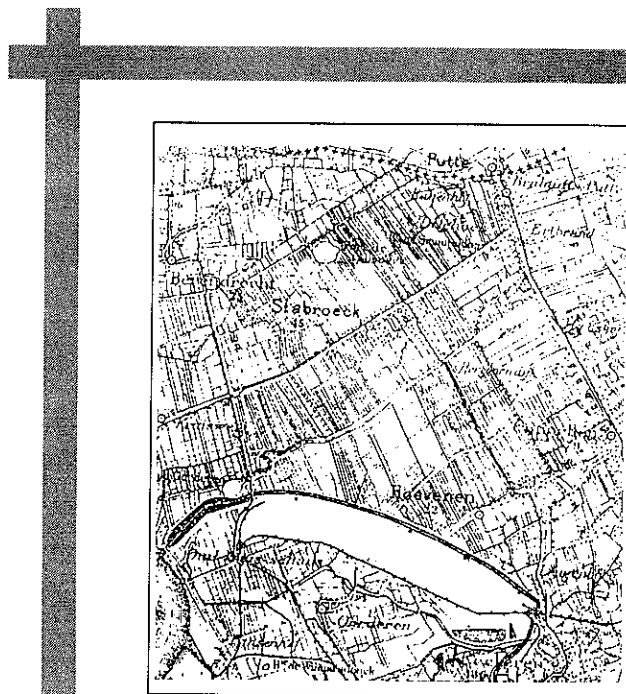

Fietstocht Cultuurraad Stabroek

cultuur- historische route

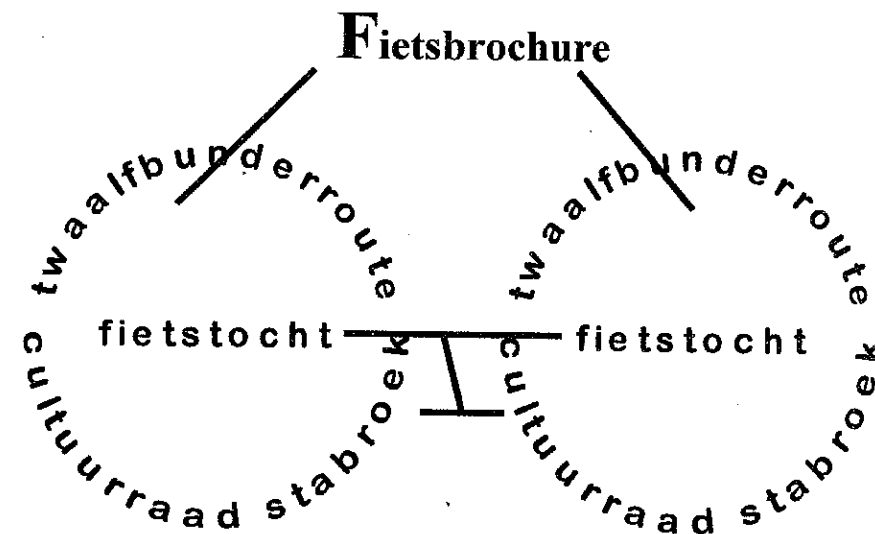
- ☞ routebeschrijving;
- ☞ plan;
- ☞ achtergrondinformatie

afstand : 30 km
gezinsvriendelijk

i.s.m. heemkring Molengalm

**GOEDE EN BEHOUDEN REIS, DE WIND ALTIJD
VANACHTER.**

*Geachte fiets(t)er,
in dit boekje vindt u de routebeschrijving en wat achtergrondinformatie bij de tocht. De cursieve tekst is de achtergrond, de rechte en iets grotere de routebeschrijving.
De tocht is niet bewegwijzerd, lees eerst even de beschrijving en kijk eens op het plannetje om u te oriënteren.
De (cijfers) verwijzen naar de kaart middenin, niet alle punten op de kaart staan in de tekst vermeld, geen paniek dus, dit exemplaar is volledig.
U start aan het gemeentehuis, maar dat kan ook aan het Ravenhof in Putte of het OCMW gebouw in Hoevenen.*

Twaalfbunderroute

Een cultuur- historische tocht door Stabroek

AFSTAND : 30 KM
VERTREK : GEMEENTEHUIS,
DORPSSTRAAT, 99, STABROEK.
PARKING : ACHTER GEMEENTEHUIS.
INFO : GEMEENTELIJKE CULTUURDIENST
GEMEENTEHUIS (3° VERDIEP)

Een bunder is een oude vlaktemaat die naargelang de streek varieerde in grootte. Werd vanaf 1820 gelijkgesteld met 1 ha (10.000 m²). Twaalfbunder is een typische verkavelingsvorm in de drie deelgemeenten, nl. volgens de "hoeve"-maat, groot telkens twaalf bunder met een hofstee aan het uiteinde tegen een weg of straat.

(cijfer) verwijst naar de kaart

De fietsroute vertrekt aan het gemeentehuis, **Dorpsstraat, 99**. Achter het gemeentehuis is ruime parkeergelegenheid.

Gemeentehuis (1)

Het gemeentehuis werd in 1953 door de gemeente aangekocht. Het werd omstreeks de wisseling van de 19° naar de 20° eeuw gebouwd, en werd het "Hof van de juffrouwen Mertens" genoemd. Deze onge-

huwde dochters waren grote weldoensters en mecenasen (o.a. bij de vergroting van de kerk in 1875). Tijdens de bevrijding hebben er een tijd lang Canadese soldaten verbleven. Het gerestaureerde koetshuis is thans garage.

Schuin tegenover het gemeentehuis, op de hoek van de Geelvinckstraat, stond het ouderlijk huis, bakkerij en herberg, waar René Gabriels opgroeide. Hij werd vele malen Belgisch-, Europees- en Wereldkampioen klassiek biljarten.

We rijden in de **Dorpsstraat** rechts op het fietspad, richting haven.

Je komt voorbij het "Hofje van de familie Vandermolen" (huisnr. 65) en de vernieuwde lokalen van de Vrije School St.-Catharina (huisnr. 61). Op deze plaats stond het klooster van de zusters Annonciaden die in 1881 zich te Stabroek vestigden. Aan de overzijde staan de huizen nrs. 58 en 62. Het nummer 58 is :

De Groene Swaen (2)

Bemerk boven de inkomdeur de ingemetselde steen met de afbeelding van de zwaan en het opschrift "Dit is in de groen swaen, met den wille van Godt wordt er al gedaen".

Emiel Van Hemeldonck, Prins der Kempische schrijvers, heeft een trilogie met de gelijknamige titel geschreven, naast tal van andere historische romans die zich in de Antwerpse polder (en stad) afspelen. Hij was gehuwd met een dochter van "Max" Janssens, grootvader van de huidige bewoner. Geen enkel ander Nederlandstalig auteur heeft onze poldergemeente zo in het daglicht geplaatst als de in 1897 in Zwijndrecht geboren zoon van een Kempische vader die een deel van zijn jeugd in Lillo doorbracht.

Tot Stabroek in 1870 het eerste gemeentehuis (huisnr. 62) liet bouwen, vergaderde de gemeenteraad in "'s Heeren Camere" van de afspanning "Groene Swaen".

We maken twee keer gebruik van de verkeerslichten aan het kruispunt van de **Dorpsstraat** en de **Kleine Molenweg** om aan de overzijde van de **Dorpsstraat** te komen.

Waar we onmiddellijk voorbij komen aan het huis van de familie Adriaenssens uit 1909 zoals een siersteen in de voorgevel verklapt.

We nemen links het **Kerkepad** en komen zo aan de :

Sint- Catharinakerk (3)

Achteraan tegen de kerk, met zicht op de pastorie (1788), bevindt zich onder andere de grafkelder van een tak van de adellijke familie Moretus- Plantin met daarboven het Missiekruis. Dit werd als monument geklasseerd. De schildering van de achtergrond stelde vroeger een oosters landschap voor met huizen van Jeruzalem, maar werd, spijtig genoeg, overschilderd.

We begeven ons naar het pleintje voor de kerk.

Staande voor de kerk valt onmiddellijk op dat dit gebouw in de loop der eeuwen aanzienlijk werd vergroot. Van de oorspronkelijke gotische kerk resten nog alleen de toren en het koor. Aan de gebruikte materialen, meer bepaald aan de bouwsteen en het houtwerk kan men de achtereenvolgende veranderingen herkennen. De bouw van de kerk situeert zich rond de jaren 1400. De kerk werd niet gespaard door de opeenvolgende oorlogen, zo werd de kerk gebruikt als paardenstal en versterkte vesting. Het boek van Armand Boni – De Paap van Stabroek- werpt een schril licht op het plaatselijke gebeuren en de moeilijkheden van de bevolking in deze onrustige tijd. Een document uit de 17^e eeuw leert ons "...dat van de kerk niet meer en resteert dan de buitenmuren en de deszelve ook tot vele plaatsen zijn vervallen, afgevaaid en gebroken..."

Als de kerk open is betreden wij het middenportaal, waar zich het torenmuurwerkmechanisme bevindt. Via de monumentale binnenpoort uit

1701, van de hand van Pieter Convent komen we onder het doksaal (vergroot in 1875) en het orgel.

Dit orgel is een beschermd monument. Het werd gebouwd door J. B. Forceville in 1699. Het orgel werd verschillende malen aangepast aan de noden van de tijd. De akoestiek van de kerk en de klankkleur van het orgel vormen een waar geheel. Daarom worden er nu regelmatig concerten gespeeld.

Het hoofdaltaar is gebouwd door Jan Vandercruysse (1651) en het schilderij is van Jacques de Roore, schoonzoon van de vroegere schout Cremers van de gemeente. Het stelt het mystieke huwelijk van de H. Catharina voor. Voor het hoofdaltaar bevindt zich de communiebank (1688-1689) die, samen met de lambrisering van het hoogkoor, een prachtig geheel vormt.

Het linker zijaltaar is toegewijd aan O.L.Vrouw en het schilderij stelt de H. Antonius voor die de paternoster van O.L.V. ontvangt. Dit is een werk van Petrus Van der Ouderaa en werd in 1881 aangekocht.

Het rechter zijaltaar is toegewijd aan de H. Jozef.

De preekstoel is afkomstig uit het Falconklooster te Antwerpen, en is van een onbekende meester maar zeer waardevol. De biechtstoelen in de kruisbeuken, werden in 1777 aangekocht. Op een van de biechtstoelen vinden we de datum 1732 in de tekst terug.

Achteraan in de kerk hangt een aandenken aan een eenvoudige vrouw uit de Stabroekse volkswijk, die de taak van vroedvrouw beoefende.

Tijdens de cholera-epidemie in 1893 nam zij vrijwillig de verzorging van de in quarantaine geplaatste zieken op zich, tot zijzelf aan de vreselijke ziekte bezweek.

We verlaten de kerk en via de **Kerkedam** komen we terug in de **Dorpsstraat**. Hier steken we over om het fietspad te nemen en rijden links richting haven. We steken het kruispunt met de **Abtsdreef** over en komen zo in het **Laageind**.

Conservenfabriek Picolo (4)

Tegenover de Abtsdreef zien we de conservenfabriek. Oorspronkelijk was er op deze plaats een likeurstokerij gevestigd. Bij de wet op de

beteugeling van de dronkenschap, schakelde de familie Van de Poel over op het opleggen, in blik, van groenten uit de nabije polders. Gedurende vele jaren verschaftte de fabriek seizoenarbeid aan de bevolking.

We vervolgen onze weg tot waar de rijbaan verlegd is als snelheidsremmer.

Hier was vroeger een zijspoor van de tram voor de conservenfabriek. Aan de overzijde van de straat, achterin gelegen, zien we het :

Provinciaal Instituut voor Technisch Onderwijs (5)

Deze school (ook PITO genoemd) was oorspronkelijk een landbouwschool. Door de havenuitbreiding startte men einde jaren zestig met technisch onderwijs, gericht op de bedrijvigheid in de haven. Achter ons (huisnr 's 36 tot 40) bevond zich vroeger

Melkerij Cérés (6)

Genaamd naar de godin van de oogst, was ze in 1887 opgericht als coöperatieve maatschappij door de boeren van de streek. Door het verdwijnen van landbouwgrond werd de veestapel te klein en werd de maatschappij ontbonden.

We vervolgen tot aan de **Torenseweg** (rechts).

De weg kreeg deze benaming omdat hij naar het Monnikenhof, van de Sint-Michielsabdij van Antwerpen, leidde waarvan de toren van hieruit te zien was. Vroeger stond, achter de stallingen rechts de graan-alcoholstokerij van de familie Cuypers. Deze werd in 1898 opgericht en er werd tot na de tweede W.O. gestookt. De twintig meter hoge schoorsteen verdween pas in de jaren zeventig. Aan de andere kant van de Torenseweg staat het :

Rust- en verzorgingstehuis Aalmoezenier Cuypers (7)

Dit ouderlingentehuis werd opgericht in 1908 en genoemd naar de op 19 april 1906 bij de ramp met het Belgisch schoolschip "Compte de Smet de Nayer" omgekomen aalmoezenier Eduard Cuypers, zoon van de toenmalige burgemeester. De zusters Annonciaden stonden in voor de verpleging. De directie is sinds 1968 in handen van niet-religieuzen.

Een vijftigtal meter verder, aan de overkant van de straat, staan de gebouwen van

Mouterij Dingemans (8)

Dit familiebedrijf werd opgericht door Jef Dingemans in 1891 (datum terug te vinden in de gevel van de schuur) en is de laatste mouterij van het dorp en een van de grootste van Europa. Ze kende een geweldige uitbreiding, ondanks haar grondstoffen nu van verder moeten aangevoerd worden. Haar producten zijn internationaal bekend.

We vervolgen onze weg richting haven en komen na 100 m voorbij :

Den Engel (9)

Dit oude herenhuis, gebouwd in 1901, werd vroeger bewoond door de familie Petrus Verhaert. De twee dochters Mathilda en Isabella (1879-1949) en zoon Ward (1885-1947) waren grote weldoeners in het dorp en schonken o.a. aan de parochiale jeugd de terreinen "Ponderosa" te Berendrecht. Het is in ons dorp het enige gebouw in fin-de-sièclestijl van rond 1900.

We beklimmen het viaduct over de **Havenweg- A12**.

Bij het verlaten van het dorp zien we de terreinen van n.v. Aertssen. De stichter begon na de onteigening van de ouderlijke boerderij met één oude legervrachtwagen en één oude mobiele kraan. Bij de over-

stromingsramp van 1 februari 1953 kwam het water, dat gans de polder blank zette, tot hier.

We stoppen boven op het viaduct en kijken om naar een prachtig stukje polderlandschap met onmiddellijk er naast de bedrijvigheid van een wereldhaven.

"Katoennatie- depot Blauwhoef" verwijst naar de vroegere hoeve en tramstatie op het kruispunt van de wegen Lillo-Stabroek en Oorden-Berendrecht. Beter ware geweest het depot "Ridderhoeve" te noemen, want precies op deze plaats stond in het begin van de 19^e eeuw de grootste stenen boerderij uit de Stabroekse Polder, de Ridderhoeve. De blauwhoef stond in feite nog anderhalve kilometer verder westwaarts.

Beneden aan de verkeerslichten draaien we rechtsaf richting Berendrecht en we volgen het fietspad, kruisen de spoorweg en vervolgen tot beneden aan het einde van het opgespoten terrein, richting Berendrecht.

Ondertussen zien we links het Delwaidedok en het overladen van de containers door straddlecarriers, in de volksmond "spinnenkoppen". Voorbij de overweg zien we het vormingsstation voor steenkool- en ertsoverslag.

Als de weg terug afdaalt naar polderniveau, kan je je een idee vormen hoe hoog de vroegere vruchtbare kleigrond werd opgespoten met schelpenzand uit de Scheldebedding.

We nemen het eerste geasfalteerde pad rechts richting Havenweg en Putte.

Deze weg loopt door de "Stabroekse Polder". Links zien we de Berendrechtse dijk. Ietwat voorbij de flauwe bocht ligt het "Boos Wegsken", dat als vroeger "kerkepad" de verbinding was tussen de kerken van Berendrecht en Stabroek.

Het volgende kruispunt aan de eerste hoeve (rechts) is ter hoogte van de Toreneweg, die we daarstraks aan het andere uiteinde hebben gezien.

We rijden rechts de Toreneweg op en slaan, na nog geen 100 m, het pad links naast de anti tankgracht in.

Midden van deze "tenaille", die onder verdedigingsvuur lag van het fort van Stabroek, heeft men een overbrugging gebouwd, met daarboven een brug voor de autosnelweg.

We slaan na de brug linksaf en volgen het nieuwe betonbaantje tot aan het kruispunt.

Rechts van de weg daarvan loopt de (omgelegde) Oud Broekse beek waarin, achter het kruispunt met de Abtsdreef, de Middelwatergang uitmondt.

Dit kruispunt steken we **VOORZICHTIG** over!! We komen zo in het **Oud-Broek**. Let op want er is geen afzonderlijk fietspad.

Fort van Stabroek (10)

Rechts tussen de bomen bemerken we het Fort van Stabroek. Dit werd gebouwd in de jaren 1905-1907 in het kader van de verdedigingsgordeel rond Antwerpen. Van grote militaire betekenis is het nooit geweest, zo werden wel de geschutskoepels, maar nooit de kanonnen geplaatst.

De kleine bunkers her en der in de velden dateren van 1914- 1918 en werden door de Duitsers aangelegd als bijkomende verdediging.

Want men verwachtte een inval langs het neutrale Nederland.

Op het einde van W.O.II stonden de velden vol met palen (om de 40 m.). Deze "Rommel-asperges" moesten geallieerde zweefvliegtuigen beletten om hier te landen. Maar nog voor de Canadezen tot hier wa-

ren opgerukt, waren heel wat palen in kachel of fornuis terecht gekomen.

Het is ook in deze omgeving dat geschiedschrijvers het oorspronkelijke "Staeckbroeck" situeren. Na overstromingen in de 13^e eeuw vluchtte men naar de hoogte van 5 meter waar de huidige kerk, eerst kapel, werd gebouwd.

Na een poos rijden we over de grens van Polder (kleigrond) en Kempen (zandgrond).

Na ongeveer 2 km slingeren we ons door de wegafsluiting die sluikverkeer op deze weg onmogelijk maakt. De weg is echter niet autovrij! Tot wij aan het kasteel "Ravenhof" komen.

Ravenhof (11)

Dit oorspronkelijke "Goed van Steenland" werd reeds eeuwen geleden vermeld. In 1679 komt het in het bezit van de familie Moretus, toen Balthazar Moretus, achterkleinzoon van de beroemde meesterboekdrukker, het erfde van zijn oom. De laatste telg van dit beroemde geslacht, graaf Karel Moretus (was vele jaren burgemeester van Stabroek) vergrootte het nog tot zijn huidige vorm. In 1951 werd het verkocht aan de paters Assumptionisten, in 1970 aan de familie Leysen-Ahlers.

Thans zijn 22 ha van het domein eigendom van het Vlaamse Gewest, terwijl het kasteel en 3 ha rond het kasteel eigendom zijn van de gemeente Stabroek. Het wordt gebruikt als Cultureel Centrum en voor tal van activiteiten. Verschillende verenigingen vinden er onderdak. Bekijk ook de beschermde toegangspoort met gravenkroon en er tegenover het zicht op de "Gloriette" op Nederlands grondgebied.

We verlaten het voorplein links voor het gebouw. Langs de brede **Kasteeldreef** komen we aan het rondpunt met de **Plantinlaan**. We vervolgen in dezelfde richting tot aan het plein, waar we rond rijden.

Op dit plein zien we de toegangspoort van de vroegere

Kerk van Ertbrand (12)

Deze kerk brandde af in de nacht van 8 op 9 mei 1894. Op initiatief, en met financiële steun van graaf Karel Moretus, burgemeester, werd de toegangspoort opgericht op het huidige plein. Het gebedshuis was immers tot stand gekomen dank zij de steun van één van de voorouders van de graaf.

We vervolgen onze weg (**Moretuslei**) en aan de drukke weg van Antwerpen naar Bergen-op-Zoom slaan we rechts af op het (smalle) fietspad tot aan de volgende straat rechts.

Kapel (13)

Volgens de verschillende bronnen werd de kapel opgericht in 1838 of 1868. Het bakstenengebouw in neo-gotische stijl heeft een zadeldak met leien en het geheel rust op een sokkel in natuursteen. In 1988 werd het volledig gerestaureerd, inbegrepen de wapenschilden in de spitsboog boven de deur. Deze wapenschilden horen toe aan het echtpaar Theodoor Diert de Kerkwerve- Jeanne de Pret de Ter Veken.

We rijden nu de (smalle) **Lepelstraat** in en vervolgens de **Jan Matstraat** (2° rechts). In de **Veldstraat** gaan we rechtsaf tot 1° straat links, naar het ontspanningslokaal "'t Kalf". Voor de speeltuin gaan we terug rechtsaf op het voet- en fietspad, tot aan de **Steenlandlaan**. Deze volgen we tot aan de **De Pretlaan**. Dan rechtsaf tot de **Plantinlaan**. Voorzichtig oversteken!, en linksaf tot aan het Hoogeind.

De Lepelstraat was de oude verbindingsweg naar Bergen-op-Zoom. Het is nog steeds de gemeentegrens met Kapellen. Jan Mat verwijst naar Jan Van Alten die zich rond 1828 in Putte kwam vestigen. Hij leerde de bevolking matten vlechten. Deze huisvljijt zorgde voor een niet te versmaden bijverdienste.

In de Plantinlaan kruisen we de antitankgracht, die nu een rustig stukje natuur geworden is. Aan de rechterkant zien we ook de

Schans Smoutakker (14)

De forten in de verdedigingsgordel rond Antwerpen lagen ongeveer 5 km van elkaar. De afstand tussen de forten Stabroek en Ertbrand was te groot voor de toenmalige artillerie. Daarom werd er tussenin een schans opgericht. Bij het begin van de 1° W.O. werd zij gedynamiteerd.

Nu steken we de drukke weg - Hoogeind - over (er is een zebrapad) en rijden op het zandpad rechts naast de antitankgracht,

Anti tankgracht (15)

De fortengordel rond Antwerpen was aangelegd vóór W.O.I en vóór er sprake was van tanks. Het kanaal werd evenwel gegraven in de jaren 1939-1940 in het kader van de aanpassing van deze verdediging. De gracht wordt bevoorradt vanuit het Kempisch kanaal in Schoten, op een hoogtepeil van 18,3 m. Dat maakt een hoogteverschil van ongeveer 15 m tot Stabroek, dat moet opgevangen worden met sluisen. Deze werden ondergebracht in bunkers die over de gracht werden gebouwd. Het kanaal werd aangelegd in tenaille-vorm. Dit wil zeggen dat de delen met stompe hoeken mekaar opvolgen. De hoeken die wijzen naar de "bevriende" zijde, in ons geval naar Antwerpen, werden voorzien van een bunker. De bunker waar we nu zijn vormt als het ware de overgang tussen het Kempisch gedeelte en het poldergedeelte van de A.T.G.. Let ook op het niveauverschil tussen de twee vakken. Gedurende verschillende jaren na de oorlog was in het gedeelte met de hoge waterstand de zweminrichting van "Den Driehoek". Een van de bunkers stroomafwaarts is thans ingericht als verblijfplaats voor vleermuizen.

Tegenover de bunker, rechts van de zandweg, stond tot 1952 een houten windmolen.

tot aan de eerste geasfalteerde straat, **Oude Ertbrandstraat**. We fietsen hier rechtsaf in de richting van de televisieontvangstmast en nemen de **Frans Hotagstraat** (2° straat rechts).

Het Galgenveld (16)

Is een verzameling smalle straatjes waar enkele eeuwen terug de galg opgesteld stond. Hier staat het geboortehuis van Frans Hotag. Deze beloftevolle jonge wielrenner werd tijdens W.O.II door de bezetter opgepakt en stierf in het concentratiekamp van Ellrich.

We rijden rechtdoor, voorbij de parking van het Elzenbos en komen in de **Heuvels**. Hier volgen we de rijweg tot aan de **Waterstraat**.

Kapel van de Heuvels (17)

Onder impuls van Frans Aerts, pastoor van de St.-Catharina parochie te Stabroek (1925-1946) werd de kapel, toegewijd aan O.L.Vrouw van Altijdurende Bijstand, gebouwd op het grondgebied van de gemeente Kapellen. De grond werd geschonken door de adellijke familie Tinchant Y Gonzales. De plannen werden getekend door architect Albert Van den Bergh. Op 24 september 1939 werd de kapel ingewijd door Mgr. Van Cauwenbergh. Diezelfde dag werd ook de school in de Waterstraat in gebruik genomen. De school is thans eigendom van Deutsche Schule. Achter het hoofdaltaar is een mooie muurschildering, die het leven van Jezus uitbeeldt. Pastoor en architect zijn ook afgebeeld als figurant. Achteraan in de kapel hangt een schilderij van Marten Melsen, door de schilder geschonken. De kruisweg is het werk van de Berendrechtenaar Ben Vermaelen.

We rijden naast de kapel, links de **Parijse Weg** op tot de **Witvenstraat** in Hoevenen (4° straat rechts en ± 3 km). Let op! Aan de **Bonaparteweg** komt er terug verkeer en ligt het fietspad links van de weg.

Het Rood (18)

In het open veld valt de kleur van de grond op. Deze is oker gekleurd en het eerste wegeltje rechts noemt men dan ook "het rood". Deze rode grondsoort vinden we ook in de omgeving van Putte terug. Ofwel is het deze grondkleur die de naam gegeven heeft, ofwel is het de aanduiding van een plek waar ooit een bos werd "gerooid", om de grond als landbouwgrond te gebruiken. Kerkrekeningen spreken van een hofstee op de rand van het "rode": de Randerode.

In Hoevenen draaien we rechts de **Witvenstraat** in tot aan de verkeerslichten.

Onze-Lieve-Vrouw-Geboorte-kerk (19)

Hier zie je links het Frans Oomsplein met de O.L.Vrouw-Geboorte-kerk. Op het einde van W.O.II viel hier een V-bom op de huizen. Door de stijgende bevolking en de afgelegenheid van de oude parochiekerk (zie later) werd onder impuls van pastoor Leo de Schutter een nieuwe kerk gebouwd volgens de plannen van architect Albert Van den Bergh. De kerk werd op 9 september 1972 ingezegend door Mgr. Daem, Bisschop van Antwerpen. In de sobere kerk staat de oude doopvont uit 1609. Twee klokken in de klokkentoren komen uit de oude kerk. De grote klok dateert van 1845. In 1973 kreeg de toren een derde klok (kleinste) uit de Sint-Laurentiuskerk van Wilmarsdonk. Deze klok werd in 1804 gegoten.

We steken aan de verkeerslichten over en volgen de **Witvenstraat**. Het woonerf links (150 m.) draaien we in en rijden dan de **Kerkstraat** in naar rechts.

O.C.M.W.-gebouw (20)

Bij het verlaten van het woonerf zien we recht voor ons het vroegere gemeentehuis. Het werd in 1915 in gebruik genomen. Na de fusie, op 1 januari 1977, werd het gebouw de zetel van het O.C.M.W.. Het blijft

regelmatig de ontmoetingsplaats als de Hoevense gemeenschap iets te vieren heeft. Hoevenen werd tijdens de Franse overheersing een zelfstandige gemeente in 1795. Onder het Hollands bewind verloor zij haar zelfstandigheid. Op 1 januari 1866 kreeg Hoevenen haar zelfstandigheid terug. Het gemeentebestuur besliste zijn vergaderingen te houden bij de herbergiers, die over een gepast lokaal beschikten. In 1886 werd het huis in de Kerkstraat van P.J. Tysmans, koster en onderwijzer, aangekocht en werd gemeentehuis tot 1915.

We rijden in de **Kerkstraat** rechts richting oude kerk. Let op in deze drukke straat is geen fietspad! Juist aan het laatste gebouw voor de kerk houden we halt en bekijken de:

Hoeve Pauwels (21)

Dit gebouw is opvallend. Is het een beetje mysterieus, het geeft zeker een stoere indruk. Boerderijen of hoeven met een verdiep zijn in de Antwerpse Polder ver te zoeken. Er zijn dikke muren en sommige muren worden gestut door steunberen. Er zijn ijzeren staven voor de vensters en historicus R. Havermans meent sporen gevonden te hebben van een omgrachting. Dit alles schijnt er op te wijzen dat het gebouw eertijds een andere bestemming had. In oude rekeningen wordt een speel- of lusthof vermeld nabij de kerk van Hoevenen. In de eerste helft van de 17^e eeuw stond daar namelijk het "huys ter Heeren" als hof van plaisantie van de familie de Briers. De familie de Briers beoefende de schilderkunst en was bevriend met Pieter Pauwel Rubens die een lusthof had te Ekeren.

We fietsen tot aan de kerk.

Kerk van Ettenhoven (22)

De voorloper van dit gebouw werd, in 1248, opgericht op initiatief van ridder Gillis Van Attenhoven. Deze telg van een adellijke familie uit Ottoncourt (thans prov. Luik) had de toelating bekomen om de polder, die later zijn naam zou dragen, in te dijken en bruikbaar te

maken voor landbouw op voorwaarde dat hij een kerk liet bouwen. De huidige kerk werd als monument geklasseerd in 1971, juist voor de nieuwe kerk in het centrum van het dorp in gebruik werd genomen. Na vele moeilijkheden werd de buitenrestauratie in 1996 gestart en voltooid in 1998. De kerk werd binnen wel ontmanteld maar is meer dan waard om een cultuuroord te worden. Sommigen beweren dat dit wellicht de oudste kerk is van heel de polder.

We vervolgen onze weg door de bocht.

Meisjesschool (23)

Op dit ogenblik is het gebouw in gebruik als winkel van zaden en granen. Als tegenhanger van de gemeentelijke jongensschool, richtten de graven Moretus en de Bergeyck een school voor meisjes op. Dat gebeurde in 1880 als reactie op de schoolwet van 1879 die, zowat overal, voor heibel zorgde. De school sloot al in 1884. In 1892 startten de zusters van Vorselaar met onderwijs, eerst in dit gebouw, later op de hoek van de Witvenstraat en de Hoge Weg.

Vorbij de bocht in de **Ettenhoven** slaan we rechts de **Witvenstraat** in, dat ons in de richting van de dorpskern terugvoert. Eens aan het einde van de zandweg, draaien we de derde links de **Akkerstraat** in.

Bunderdijk

Rechts van de Witvenstraat lag vroeger de Bunderdijk, die tot aan de Hoge Weg liep.

Stamphoeve (24)

Aan het einde van de zandweg zien we links in de Pauwelsdreef de Stamphoeve. Geschiedschrijvers leren ons dat, na de overstromingen ten tijde van het Beleg van Antwerpen in 1585, er in Hoevenen slechts drie hofsteden overbleven: de Witvenhoeve, het Hooghuis en de Stamphoeve. De Stamphoeve staat inderdaad op historische grond.

Zij bezit nog een bakhuis uit 1769 en een sjeeskot voor drie sjezen. De omgeving ademt nog de geest uit van eeuwen terug.

We rijden verder na de asfaltweg over de polderweg langs het containerpark tot aan de kasseiweg. Die we rechts opdraaien: de **Krekelberg**. Aan het kruispunt draaien we links de **Hoge Weg** op en stoppen even aan de bushalte.

De wissel (25)

Op de hoek van de Krekelberg en de Hoge Weg staat een huis, het vroegere café Buitenland. "Wissel" verwijst naar de aanwezigheid van een spoorwissel (tussen de bomen) waar de trams elkaar konden kruisen. Het was namelijk de gewoonte om een enkel spoor aan te leggen voor beide richtingen samen, met op geregelde afstanden een aftakking die toeliet om een tram te laten uitwijken. Hier moest dus telkens één tram wachten tot de tegenligger opdaagde. De eerste stoomtram reed op 4 september 1887 door Hoevenen. De elektrische tram reed van 3 mei 1931 tot 1 oktober 1961 toen autobussen werden ingelegd. De Hoge Weg werd pas in 1968 bestraat.

We rijden noordwaarts naar Stabroek tot de verkeerslichten aan **'s Hertogendijk**. Hier draaien we linksaf tot een lichte bocht in de weg. Hier stoppen we even.

Ast (26)

De laatste pee-ast van Stabroek staat stilletjes verscholen achter een paar bomen. Dit is een stukje landbouw- industriële- archeologie. De benaming ast of eest komt van het Latijn "Aestus" wat hitte betekent. In deze gebouwtjes werden cichoreiwortels in kleinere stukken (noten) gesneden en gedroogd op een geperforeerde metalen vloer waaronder een vuur werd gestookt. Regelmatig moesten de noten worden omgewoeld opdat ze gelijkmatig zouden drogen. Stijn Streuvels beschrijft in zijn boek "Het leven en de dood in den Ast" het zware en ongezone werk in de ast. Bitterpeeën werden als vervan-

gingsmiddel van of als toevoegingsmiddel bij koffie gebruikt. In Stabroek had men rond 1900 wel 12 cichoreidrogerijen.

In de weide tegenover de pee -ast stond vroeger de "Pekgathoeve". De benaming Pekgat is terug te voeren tot de tijd dat de Spanjaarden, onder Alexander Farnese, Hertog van Parma, de stad Antwerpen belegerden. Op deze plaats stond de laatste van vijf vestingen langsheen de 's Hertogendijk en de Cauwensteinse dijk tot aan de Schelde.

We rijden verder en steken het kruispunt over en nemen de linkse straat (St. Jacobsstraat). We volgen deze geasfalteerde weg naast de dijk tot voor de 2de weg links. We rijden schuin rechts over het erf van de polderbewoner en steken de dijk over.

's Hertogendijk (27)

Is genoemd naar Hertog Hendrik II van Brabant en werd aangelegd van 1248 tot 1261. Deze dijk liep vroeger tot tegen de Schelde. Het westelijk deel onder Lillo en Oorderen heette Cauwensteinse dijk, naar het vlakbij gelegen kasteel van Cauwenstein. Op deze plek in de polder werd grote geschiedenis geschreven. Volgens aanduidingen op vroegere landkaarten hebben hier in 1585 Spanjaarden en Hollanders een veldslag uitgevochten die beslissend is geweest voor het verdere lot van Antwerpen en de Schelde. Op de plaats waar zich nu de installaties van Indaver verheffen, heeft "de slag om Antwerpen" plaatsgehad. Terwijl de stad in handen was van de Staatsen, werd zij al een jaar lang belegerd door de Spanjaarden die zich op de dijken genesteld hadden, omdat de polders volledig onder water stonden. Aanvankelijk kon de stad door de geuzen bevoorrad worden via de Schelde. Doch dat nam een einde toen Farnese in de bocht nabij "Santa Cruz" of Kruisschans de doortocht van de Schelde afsloot met een gewapende vlotbrug tussen linker- en rechteroever. Met platbodems zouden de Staatsen met manschappen, wapens, werktuigen en bevoorrading, vanaf de Schelde ter hoogte van Berendrecht het overstromde gebied ten noorden van de Cauwensteinse dijk binnenvaren en trachten, bij verrassing, in het holst van de nacht, tussen twee

schansen een opening in de dijk te maken, langs waar dan de bevoorradingsschepen zouden verder varen over de overstromde polders van Oorderen, Wilmarsdonk en Austruweel tot in Antwerpen. Vanuit Antwerpen zouden bovendien enkele schepen langs dezelfde weg ter hulp komen. In de nacht van 16 mei 1585 greep de aanval plaats. De Spanjaarden waren aanvankelijk verrast en er was al een flink gat gemaakt, toen de Spanjaarden vanuit Stabroek en het Waasland (over de vlotbrug) versterkingen aanbrachten. Een verwoed gevecht van man tegen man, samengepakt op een stuk grond van enkele meters breed, boven op de dijk en gedeeltelijk ernaast in het water voortvechtend, leidde tot een nederlaag van de Staatsen. In die ene nacht vielen 3.500 doden. 's Anderendaags, de 17° gaf Antwerpen zich over. De stad Antwerpen moest een zware tol betalen en de elite van de bevolking vertrok, meestal naar Nederland. Aan het huis bovenop de dijk bevinden we ons nu precies op de plaats waar vroeger de voorlaatste verschansing van de Spanjaarden was opgericht: fort "Santiago" of "Sint Jacob schans". De weg volgt nog steeds de contouren van de oorspronkelijke schans. Vooraleer de dijk af te rijden, kijken we over de polder naar Stabroek en kunnen de landschappen zien zoals Marten Melsen ze schilderde. De 's Hertogendijk was een transversaaldijk en begon aan de Hoge Weg (zoals de Bunderdijk). De oversteek van de dijk, om dus van de ene zijde naar de andere zijde van de dijk te gaan (zoals we nu zelf doen), gebeurde door schuinweg de dijk over te steken. Zo'n plaats noemde men "een april".

We keren terug naar de **Ettenhoven** via de '**s Hertogendijk**. Op het kruispunt met de **Ettenhoven** draaien we nu links (opletten voor het drukke verkeer) de **Kleine Molenweg** in tot de eerste straat rechts de **Felix Sauterstraat** (let op het achterop komende verkeer). Na 100 m nemen we links de **Aalmoezenier Cuyperslaan**. Die volgen we tot bijna het einde waar we, ondanks het verkeersbord "doodlopende straat" rechts afslaan in de **Burgemeester Hermanslaan**. Op het einde van deze straat kunnen we links het fietspad nemen dat uitmondt in de **Kanunnik Van Tichelenlaan**. Enkele meters

rechtdoor in de **Geelvinckstraat**. Aan het kruispunt met het **Binnenpad** draaien we rechts en kruisen de **St. Catharinastraat** en de **Sigarenstraat**.

Molen van het Armenbestuur (28)

Bij het inrijden van het Binnenpad rijden we naast de Gemeenschapschool links.

Het Armenbestuur van Stabroek had naast de Grote Molenweg een molen op een plaats die iets of wat verhevener was en die nu nog "Molenberg" heet. Reeds in 1580 was er sprake van deze houten molen, eigendom van de parochie. Door de concurrentie van de nieuwe stenen molen in de Nieuwstraat werd hij in 1915 afgebroken. Het molenhuis bleef bestaan tot na de W.O.II.

Aan de **Grote Molenweg** gebruiken we de verkeerslichten om over te steken en rijden het Haesepadje in tussen de huizen. In de **Grimaldilaan** rijden we links tot in de **Lassonhoflaan**. We volgen de **Lassonhoflaan** (maakt een bocht naar links). Aan het **Hoog eind** steken we deze drukke weg over en staan voor

Het Lassonhof (29)

Heel de omgeving ademt historie uit! Genaamd naar de eigenaars uit de 18^e eeuw: Franciscus Ignatius Lasson was Drossaard van "Lillo ende Zuytlant" en "Superstaet Heer" van de Heerlijkheid Stabroek. Het vroegere "Huis van Plaisantiën" (buitenverblijf) is nog omgeven door een hofgracht met brug en dubbele toegangspoort. Het diende ondermeer als hoofdkwartier van de graaf Van Mansfeld, adjunct van Farnese bij de belegering van Antwerpen. In 1782 was het eigendom van Nicolaes Geelvinck, Heer van Stabroek, opperbevelhebber van de West-Indische Compagnie en stichter van het huidige Georgetown, hoofdstad van Brits-Gyana. De dreef naast het hof werd genoemd naar de familie de Cocquiel, die eigenaar werd in 1835. In de jaren 1950 werd het domein aangekocht door de industrieel Ed. Van de

Poel die het restaureerde. Bij de demping van de Noordbeek, werd gelukkig de toegangsbrug met poort behouden in zijn oorspronkelijke staat.

Let ook op de typische hoofdstraat van Stabroek. Je merkt aan beide zijden de dubbele lindenrij op. In de 19^e eeuw werden zij onder het bewind van burgemeester Vandermolen aangeplant (1876).

Het Landhof (30)

Was en is de woonst van generaties notarissen. Vroeger notaris De Bruyn, verwant met de familie Mertens (zie (1)), later notaris Marijnen, eerst de vader en nu de zoon.

We rijden nu links op het fietspad naar het centrum van Stabroek, voorbij de verkeerslichten van de **Grote Molenweg**.

Het Smouthof (31)

Genaamd naar notaris Smout, brandde in 1975 af en werd door een nieuwbouw vervangen. De brugdelen in arduin zijn nog van de oorspronkelijke brug over de Noordbeek en dateren uit het Oostenrijks tijdvak.

De Sch(l)ütterbach-hoeve (32)

Deze hoeve (huisnr. 117) is van een apart type en gevormd uit drie huizen (vandaar de twee kleinere boogvensters en de vroegere toegangsdeuren. De derde bevindt zich nog links van het gebouw achter de poort).

Geboortehuis dr. kan. Van Tichelen (33)

Tegenover de Sigarenstraat (huisnr. 115) werd op 2.9.1877 Theodoor Van Tichelen geboren. Deze priester was een eminente letterkundige. Hij was doctor in de Wijsbegeerte en verkreeg grote faam door zijn bijbelvertalingen. Hij was studiegenoot en goede vriend van de latere

eerste minister Frans Van Cauwelaert. Hij was een zeer overtuigd Vlaming.

We vervolgen onze weg en komen zo terug aan de **Sportweg** die naar het Gemeentehuis leidt waar we vertrokken zijn.

Deze fietsroute is een initiatief van, en werd uitgewerkt door de Cultuurraad van Stabroek.
Zij werd mogelijk met de steun van het gemeentebestuur.
De geschiedkundige gegevens in deze routebeschrijving werden verzameld door:
Joppen Ward (Kroniek van Stabroek),
Marcus Fons en Mous Edward (Heemkring Molengalm)

Samenstelling : Luc Lefevre
Vormgeving : Walter Schepers.

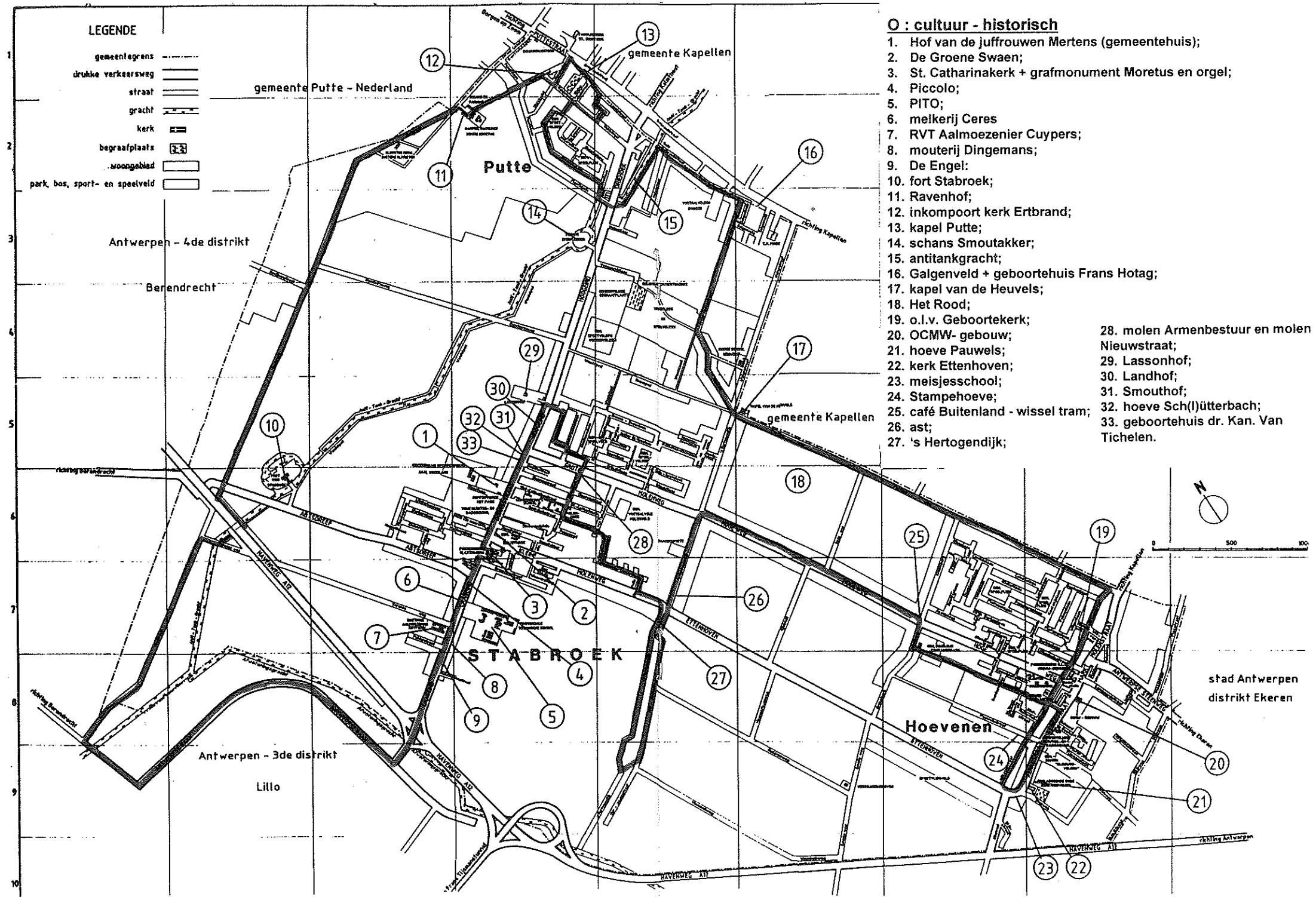
(2000)

LEGENDE

- gemeentegrans -----
- drukke verkeersweg =====
- straat =====
- gracht -----
- kerk [rectangle with cross]
- begraafplaats [rectangle with cross and dots]
- woongebied [rectangle with diagonal lines]
- park, bos, sport- en speelveld [rectangle with horizontal lines]

O : cultuur - historisch

1. Hof van de juffrouwen Mertens (gemeentehuis);
2. De Groene Swaen;
3. St. Catharinakerk + grafmonument Moretus en orgel;
4. Piccolo;
5. PITO;
6. melkerij Ceres
7. RVT Aalmoezenier Cuypers;
8. mouterij Dingemans;
9. De Engel;
10. fort Stabroek;
11. Ravenhof;
12. inkompoort kerk Ertbrand;
13. kapel Putte;
14. schans Smoutakker;
15. antitankgracht;
16. Galgenveld + geboortehuis Frans Hotag;
17. kapel van de Heuvels;
18. Het Rood;
19. o.l.v. Geboortekerk;
20. OCMW- gebouw;
21. hoeve Pauwels;
22. kerk Ettenhoven;
23. meisjesschool;
24. Stampehoeve;
25. café Buitenland - wissel tram;
26. ast;
27. 's Hertogendijk;
28. molen Armenbestuur en molen Nieuwstraat;
29. Lassonhof;
30. Landhof;
31. Smouthof;
32. hoeve Sch(l)ütterbach;
33. geboortehuis dr. Kan. Van Tichelen.

0 500 100

stad Antwerpen
distrikt Ekeren